

درس اول:

ما همچنان در اول وصف نو مانده ایم

واژگان

۱- با توجه به مفهوم اشعار و عبارات زیر، معنی واژه های مشخص شده را بنویسید.

الف) مَنّت خدای را، عَزَّ و جَلَّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت.

پاسخ. مَنّت: احسان، نیکویی، در این جا به معنی شکر و سپاس، جمع آن مِئَن / قربت: نزدیکی / مزید: زیادی، افزونی

ب) هر نفسی که فرو می رود، مُمَدّ حیات است و چون بر می آید، مَفَرَّح ذات.

پاسخ. مُمَدّ: یاری کننده / مَفَرَّح: شادی بخش، روح بخش

پ) پرده ی ناموس بندگان به گناه فاحش ندرد و وظیفه ی روزی به خطای منکر تَبَّرِد.

پاسخ. ناموس: آبرو / فاحش: بزرگ / وظیفه: مقرری، روزی / منکر: زشت

ت) عصاره ی تاکی به قدرت او شهد فایق شده و تخم خرمایی به تربیتش نخل باسق گشته.

پاسخ. عصاره: شیره ی هر چیز / شهد: شیرینی، عسل / فایق: برگزیده، برتر / باسق: بلند

ث) دستِ انابت به امید اجابت بردارد.

پاسخ. انابت: توبه / اجابت: برآورده شدن، پذیرفته شدن

ج) اطفال شاخ را به قدوم موسم ربیع، کلاه شکوفه بر سر نهاده.

پاسخ. قدوم: آمدن

چ) شفیعٌ مطاعٌ نَبیُّ کریم / قَسیمٌ جَسیمٌ نَسیمٌ و سیم

پاسخ. مُطاع: فرمانروا / قَسیم: صاحب جمال / جَسیم: خوش اندام / نَسیم: خوش بو / وَسیم: دارای نشان پیامبری

ح) واصفان حيله ی جمالش به تحیر، منسوب.

پاسخ. پاسخیه: زینت، زیور / منسوب: نسبت داده شده

خ) عاکفان کعبه ی جلالش به تقصیر عبادت معترف.

پاسخ. عاکفان: گوشه نشینان، عبادت کنندگان

(د) مَه طاسک گردن سمندت / شب طرّه ی پرچم سیاهت

پاسخ. طاسک: طاس کوچک، آویزه ی طلا و نقره ی زینتی / طرّه: موی جلوی پیشانی، رشته های سیاه حاشیه ی پرچم

معنی اشعار و عبارات

۲- مَنّت خدای را، عَزّ و جَلّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت.

پاسخ. سپاس و ستایش برای خداوند بزرگی است که اطاعت از او باعث نزدیک شدن به اوست و شکرگزاری از او باعث افزایش نعمت می گردد.

۳- فَرّاشِ باد صبا را گفته تا فرش زمردین بگسترند و دایه ی ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین بپرورد.

پاسخ. خداوند به باد صبا که مثل خدمتگزار است، دستور داده که فرش سبز رنگ (گیاهان) را روی زمین پهن کند و به باران بهاری که مانند دایه ی کودکان است دستور داده که دختران گیاهان (نهال ها) را در درون زمین که مثل گهواره است پرورش دهد.

۴- پرده ی ناموس بندگان به گناه فاحش ندرد.

پاسخ. آبروی بندگان خود را به خاطر گناهان بزرگ نمی ریزد.

۵- اطفال شاخ را به قدوم موسم ربیع، کلاه شکوفه بر سر نهاده.

پاسخ. و به خاطر آمدن فصل بهار شاخه های کوچک شکوفه دار شده اند (سعیدی شاخه های درختان را به کودک و شکوفه ها را به کلاه تشبیه کرده که کودکان بر سر می گذارند.)

۶- دست انابت به امید اجابت به درگاه حق- جَلّ و عَلا- بردارد، ایزد تعالی در او نظر نکند.

پاسخ. هر گاه بنده ی گناهکاری به امید قبول توبه اش به درگاه خداوند بلند مرتبه دست بلند می کند، خداوند بزرگ و بلند مرتبه به او توجّه نمی کند.

۷- اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَ قَلِيلًا مِّنْ عِبَادَتِ الشُّكُورِ.

پاسخ. خداوند می فرماید:

«ای خاندان داود، شکرگزار خداوند باشید، چون عده ی کمی از بندگان من شکرگزار هستند.»

۸- شَفِيعٌ مُّطَاعٌ نَبِيٌّ كَرِيمٌ / قَسِيمٌ حَسِيمٌ نَسِيمٌ وَسِيمٌ

پاسخ. او شفاعت کننده، فرمانروا (حاکم)، پیام آورد، بخشنده، صاحب زیبایی، خوش اندام، خوش بو، و دارای نشان پیامبری است.

۹- بَلِّغِ الْعُلَىٰ بِكَمَالِهِ كَشَفَ الدُّجَىٰ بِجَمَالِهِ / حَسَنَتٌ جَمِيعٌ خِصَالِهِ صَلَّوْا عَلَيْهِ وَ آلِهِ

پاسخ. به واسطه ی کمال خود به مقام بلند رسید و با چهره ی نورانی خود، تاریکی ها را برطرف کرد . همه ی خصلت ه ا و صفات او زیباست؛ بر او و خاندانش درود بفرستید .

۱۰- واصفان پاسخیه ی جمالش به تحیر منسوب که: ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ.

پاسخ. و کسانی که توصیف کننده ی زیبایی هایش هستند، حیران شده اند و می گویند : «ما تو را از آن گونه که شایسته ی شناخت توست، نشناختیم.»

۱۱- به خاطر داشتم که چون به درخت گل رسم، دامنی پر کنم هدیه ی اصحاب را . چون برسیدم بوی گلم چنان مست کرد که دامنم از دست برفت.

پاسخ. در نظر داشتم وقتی به درخت معرفت الهی «پیشگاه معبود» رسیدم، دامنی از مشاهدات و معارف الهی را به عنوان هدیه برای دوستانم بیاورم. اما چون رسیدم «با خداوند ارتباط قلبی برقرار کردم» جلوه ی جمال حق، آن چنان مرا مست کرد که از خود بی خود شدم.

۱۲- ای طاق نهم رواق بالا بشکسته ز گوشه ی کلاهد

پاسخ. تو آن اندازه بلند مقامی که فلک نهم با مرتبه ی رفیع خود در برابر تو، بی قدر و پست است .

۱۳- ایزد که رقیب جان خرد کرد نام تو ردیف نام خود کرد

پاسخ. خداوند که عقل و خرد را نگهبان و حامی انسان ها قرار داد، نام تو را در بسیاری از آیات همراه و کنار نام خود آورده است.

درک مطلب و خودآزمایی

۱۴- منظور از کلمه ی تقصیر در بیت «بنده همان به که ز تقصیر خویش / عذر به درگاه خدای آورد» چیست؟

پاسخ. منظور از تقصیر، گناه و خطا است. (کوتاهی در عبادت)

۱۵- با توجه به متن زیر به سؤالات پاسخ دهید.

مَنْتَ خدای را، عَزَّ و جَلَّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت . هر نفسی که فرو می رود، مُمَدِّ حیات است و چون برمی آید، مَفْرَحَ ذات . پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی شکر واجب.

الف) نویسنده چه چیزی را باعث افزونی نعمت ها و نزدیکی به خداوند می داند؟

پاسخ. شکرگزاری از خداوند را باعث زیاد شدن نعمت و اطاعت از او را سبب نزدیکی به خداوند می داند .

ب) شعر مقابل با کدام قسمت عبارت بالا ارتباط معنایی دارد . «هر نفس نو می شود دنیا و ما / بی خیر در نو شدن اندر بقا»

پاسخ. «هر نفسی که فرو می رود، مُمدّ حیات است و چون برمی آید. مفرّح ذات»

۱۶- در بیت «از دست و زبان که برآید / کز عهده ی شکرش به درآید؟»

الف) منظور از دست و زبان چیست؟

پاسخ. منظور از توانایی عملی و گفتاری است.

ب) مرجع ضمیر «ش» در شکرش چیست؟

پاسخ. مرجع ضمیر «ش» خداوند است.

۱۷- در ابیات زیر:

بنده همان به که ز تقصیر خویش   عذر به درگاه خدای آورد

ورنه سزاوار خداوندی اش   کس نتواند که به جای آورد

الف) شاعر، راه نجات بنده ی گنهکار را چه می داند؟

پاسخ. کسانی که تنها امیدشان خداوند است، تنها راه نجات آن ها پناه بردن به خداوند و عذرخواهی از اوست.

ب) منظور نویسنده در بیت دوم چیست؟

پاسخ. باتوجه به بیت، هیچ کس نمی تواند از عهده ی انجام طاعت شایسته ی پروردگار برآید.

۱۸- در عبارت «پرده ی ناموس بندگان به گناه فاحش ندرد و وظیفه ی روزی به خطای مُنکر تَبُرد»

الف) جمله ی نخست، یادآور کدام صفت خداوند است؟

پاسخ. جمله ی اوّل یادآور ستّارالعیوب بودن (پوشاننده ی عیب ها) خداوند است.

ب) منظور از خطا چیست؟

پاسخ. منظور از خطا، گناه و اشتباه است.

۱۹- در عبارت «فَراش باد صبا را گفته تا فرش زمردین بگسترد و دایه ی ابر بهاری را فرموده تا بنات نبات در مهد زمین

بپرورد.» منظور و مفهوم کلی چیست؟

پاسخ. منظور کلی عبارت این است که تمامی زیبایی هایی که در طبیعت است، خداوند خلق کرده و تمام گل ها و

گیاه ان و باران بهاری و نهال ها و سبزه ها که به وجود آمده اند برای تکامل انسان خلق شده اند.

۲۰- در عبارت «در خبر است از سرور کاینات و مَفخَر موجودات و رحمت عالمیان و صَفوت آدمیان و تتمّه ی دور زمان.»

الف) منظور از سرور کاینات چیست؟

پاسخ. منظور از سرورِ کاینات، حضرت محمد (ص) است.

ب) این عبارت، تلمیح به چه آرایه ای از قرآن است؟

پاسخ. این عبارت تلمیح به حدیث قدسی (لولاک لما خَلَقْتُ الْاَفْلاک) است.

۲۱- با توجه به عبارت «عاکفان کعبه ی جلالش به تقصیر عبادت معترف و اصفان حيله ی جمالش به تحیر، منسوب» به سؤالات زیر پاسخ دهید.

الف) چرا گوشه نشینان و عارفان به کوتاهی در عبادت، اعتراف می کنند و چرا وصف کنندگان خداوند، شگفت زده هستند؟

پاسخ. چون گوشه نشینان به عبادت به معنای واقعی نتوانستند او را عبادت کنند و وصف کنندگان خداوند هم در وصف کردن خداوند شگفت زده و حیران مانده اند.

ب) عبارت فوق بیانگر چه حدیثی است؟

پاسخ. اشاره به حدیث «ما عَبَدْنَاکَ حَقَّ عِبَادَتِکَ وَ ما عَرَفْنَاکَ حَقَّ مَعْرِفَتِکَ» دارد.

۲۲- با توجه به ابیات زیر:

ای از بر سدره شاهراحت   وی قبه ی عرش تکیه گاهت

ای طاق نهم رواق بالا   بشکسته ز گوشه ی کلاحت

الف) عرش به چه چیزی تشبیه شده و تکیه گاه چه چیزی است؟

پاسخ. عرش به مسند و چیزی گنبدی شکل، تشبیه شده و تکیه گاه پیامبر است.

ب) منظور از طاق نهم چیست؟

پاسخ. منظور از طاق نهم، همان فلک یا آسمان نهم (فلک الافلاک) است.

پ) در مصرع دوم بیت دوم، شاعر مقام پیامبر را چگونه توصیف کرده است؟

پاسخ. مقام پیامبر به قدری والا است که لیه ی کلاه پیامبر بالاتر و فراتر از اوج آسمان و فلک نهم است.

۲۳- با توجه به ابیات زیر به سؤالات پاسخ دهید.

(۱) هم عقل دویده در رکابت   هم شرع خزیده در پناهت

(۲) مه طاسک گردن سمندت   شب طره ی پرچم سباهت

(۳) جبریل، مقیم آستانت   افلاک، حریم بارگاهت

۴) چرخ ارچه رفیع، خاک پایت عقل ارچه بزرگ، طفل راحت

۵) خوردست خدا ز روی تعظیم سوگند به روی همچو ماهت

۶) ایزد که رقیب جان خرد کرد نام تو ردیف نام خود کرد

الف) بیت آخر به کدام آیه تلمیح دارد؟

پاسخ. به آیه ی «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ...» اشاره دارد.

ب) بیت دوم به چه چیزی اشاره دارد؟

پاسخ. در بیت «مَه طاسک گردن سمندت/ شب طرّه ی پرچم سیاهت» به زیبایی پیامبر اشاره شده است.

پ) منظور شاعر در بیت پنجم چیست؟

پاسخ. منظور از بیت پنجم آن است که خداوند به واسطه ی شرف و عزّت پیامبر و به چهره ی زیبا و وجود پاک محمد (ص) سوگند خورده است.

ت) شاعر در کدام ابیات، ناچیزی خلقت را در برابر پیامبر مطرح کرده است؟

پاسخ. در ابیات اوّل تا چهارم ناچیزی خلقت را در برابر پیامبر مطرح کرده است.

ث) چرا شاعر، تداوم عقل و شرع را وابسته به وجود پیامبر دانسته است؟

پاسخ. چون با وابستگی پیامبر است که ارزشمند می شوند و به تکامل می رسند.

آرایه های ادبی

۲۴- عبارت «ما همچنان در اوّل صف تو مانده ایم» چه آرایه ای دارد؟ آن را توضیح دهید.

پاسخ. در مصراع پایانی « در وصف تو مانده ایم» کنایه از درمانده و عاجز شدن است.

۲۵- «مَنْتَ خدای را، عزّ و جلّ که طاعتش موجب قربت است» تلمیح به چه آرایه ای است؟

پاسخ. تلمیح دارد به آیه ی «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ» همانا گرامی ترین شما نزد خداوند، پرهیزگارترین شماست.

۲۶- « سر به جیب مراقبت فرو برده» کنایه از چیست؟

پاسخ. «سر به جیب مراقبت فرو بردن» کنایه از تفکر و اندیشیدن به حقایق است.

۲۷- در بیت زیر آرایه ی ایهام، مراعات نظیر، تضاد و کنایه را پیدا کنید.

مجلس تمام گشت و به آخر رسید عمر   ما همچنان در اوّل وصف تو مانده ایم

پاسخ. در بیت: «مجلس تمام گشت و به آخر رسید عمر / ما هم چنان در اوّل وصف تو مانده ایم» آرایه های زیر وجود دارد:

الف) مجلس ایهام دارد:

۱) به پایان رسیدن عمر ۲) به پایان رسیدن مجلس وعظ و سخنرانی

ب) کلمات آخر و اوّل تضاد و مراعات نظیر دارند.

پ) در وصف تو مانده ایم: کنایه از عاجز شدن

تاریخ ادبیات

۲۸- آثار زیر از چه کسانی است؟

الف) تاریخ بلعمی ب) سیاست نامه پ) قابوس نامه ت) مناجات نامه

پاسخ. تاریخ بلعمی از ابوعلی بلعمی

ب) سیاست نامه از خواجه نظام الملک توسی

پ) قابوس نامه از عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر وشمگیر

ت) مناجات نامه از خواجه عبدالله انصاری

۲۹- نثر مسجّع با نثر متکلف چه تفاوتی دارد؟

۳۰- قابوس نامه و مرزبان نامه جزء کدام یک از نثرهای شناخته شده هستند؟

پاسخ. تفاوت آن ها در این است که در نثر مسجّع صور خیال و آرایه های معنوی در حدّ اعتدال به کار رفته ولی در نثر متکلف، اصطلاحات عربی و آرایه های لفظی فراوان و لغات مشکل دیده می شود.

۳۱- ویژگی های گلستان سعدی را نام ببرید و بنویسید در چه سالی نوشته شده است؟

پاسخ. نثر قابوس نامه مرسل است و نثر مرزبان نامه متکلف.